

تبلیغ و تزیین

دوفصلنامه علمی - تخصصی

سال سوم - شماره پنجم

پاییز و زمستان ۱۴۰۳

دوستی با مؤمنان و دشمنی با دشمنان

بر اساس آیه «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ»

محمد باغچیقی*

اشاره

خداوند متعال در آیه ۲۹ سوره «فتح» به برخی ویژگی‌های ممتاز و مهم رسول الله ﷺ و پیروان حقیقی ایشان اشاره می‌فرماید؛ از جمله این ویژگی‌ها، شدت در برابر کفار و مهربانی با یکدیگر است. به تصریح دلایل متعددی، از جمله آیه «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»^۱، پیامبر اکرم ﷺ در تمامی ابعاد مادی و معنوی، اسوه‌ای نیکو برای مسلمانان به شمار می‌رود؛ از این رو لازم است سیره ایشان در تمامی زمینه‌ها مورد توجه و اهتمام امت اسلامی قرار گیرد. این نوشتار، قصد دارد بخشی از آیه ۲۹ سوره «فتح» را که درباره ویژگی‌های ممتاز رسول الله ﷺ و یاران واقعی ایشان نازل شده است، تبیین کند. در بخشی از این آیه می‌خوانیم: «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ»^۲ محمد ﷺ فرستاده خداست و کسانی که با او هستند، در برابر کفار سرسخت و شدید و در میان خود مهربان‌اند». مراد از «اشدء علی الکفار»، صلابت، استحکام و نفوذناپذیری مؤمنان حقیقی در مواجهه با کفار حربی و معاندان است؛ همچنین عبارت «رحماء بینهم»، به معنای عطف و مهربانی شدید آنان با یکدیگر است. توجه و اهتمام به الگوی رفتاری مدنظر در آیه پیش گفته که خداوند متعال در آن روش صحیح مواجهه با دوستان و دشمنان را برای مسلمانان تبیین می‌کند، دارای اهمیت است؛ بنابراین در ادامه ابتدا به تبیین مفهوم «والذین آمنوا معه» و سپس دو فقره دیگر این آیه یعنی

* پژوهشگر گروه علمی امت و تمدن، پژوهشکده باقرالعلوم (ع) ا.ع.ا.

۱. احزاب: ۲۱.

۲. فتح: ۲۹. ر. ک به: ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۲، ص ۱۱۳.

«اشدء علی الکفار» و «رحماء بینهم» پرداخته می‌شود.

«والذین آمنوا معه» چه کسانی هستند؟

خداوند متعال در آیه ۲۹ سوره «فتح»، چند صفت را برای رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و همراهان آن حضرت بیان می‌فرماید. پرسش این است که مراد از همراهان رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یا همان عبارت «والذین آمنوا معه»، چه کسانی هستند؟ به تعبیری دیگر، آیا این عبارت تنها صحابه را دربر می‌گیرد یا مؤمنان قرون بعدی را هم شامل می‌شود؟

در پاسخ به این پرسش مهم، باید گفت آن‌طور که از آرای مفسران به دست می‌آید، عبارت «والذین آمنوا معه» همه مؤمنان، از جمله کسانی که هم‌عصر رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بوده‌اند و نیز آنان که در قرون بعدی خواهند زیست را دربر می‌گیرد؛ چنان‌که صادقی تهرانی در می‌فرماید: «معه» تنها زمان حضرتش صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را شامل نمی‌شود؛ زیرا این رسالت شامل همه زمان‌هاست و نیز این «معه» اختصاص به حضور در محضر شخص رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ندارد، بلکه به معنای حضور در محضر این رسالت است، در هر زمان و هر مکان؛ همچنین، معیت خویشاوندی نیست، چراکه چه بسا خویشاوندان نزدیکش نیز صریحاً مورد لعنت قرار گرفته‌اند.^۱

آیت‌الله جوادی آملی نیز باورمند است این آیه، اختصاصی به همراهان حضرت رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ندارد؛^۲ بنابراین هر کسی از جامعه اسلامی که ملتزم به ویژگی‌های بیان‌شده در آیه پیش‌گفته از جمله «اشدء علی الکفار» و «رحماء بینهم» باشد، مصداق مؤمن مورد اشاره در این آیه خواهد بود. حال باید دید مفسران و عالمان درباره معنا و مفهوم دو عبارت «اشدء علی الکفار» و «رحماء بینهم» چه دیدگاهی دارند.

تبیین معنا و مفهوم «اشدء علی الکفار»

یکی از ویژگی‌هایی که خدای متعال در آیه ۲۹ سوره «فتح» برای رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و مؤمنان بیان می‌فرماید، صفت «اشدء علی الکفار» است. این عبارت بدین معناست که ایشان در مواجهه با کفار، شدت دارند؛ بر این اساس، دو پرسش مطرح می‌شود: الف) «اشدء» به چه معنا است؟ ب) واژه «کفار» در این آیه اختصاص به همه کافران دارد یا تنها طیف خاصی از آنان را دربر می‌گیرد؟ برای پاسخ به این دو پرسش بسیار مهم، ابتدا باید مراد پروردگار از «اشدء» تبیین شود

۱. محمد صادقی تهرانی، ترجمان فرقان: تفسیر مختصر قرآن کریم، ج ۵، ص ۱۱۸.

۲. سایت مدرسه فقهات، درس تفسیر قرآن آیت الله جوادی (دامت برکاته) در تاریخ ۱۲ خرداد ۱۳۹۵.

و سپس مصادیق کافران در این آیه نیز روشن گردد.

تبیین معنای «اشداء»

«اشداء» جمع کلمه «شدید» است و تعبیری است که برای استحکام و نفوذناپذیری مؤمنان در مواجهه با کفار و دشمنان به کار می‌رود. رهبر معظم انقلاب علیه السلام در این باره فرموده‌اند: «شدت به معنای سختی است؛ معنا این نیست که حتماً باید دشمن را به کلی پامال کند و سرکوب کند؛ نه، یک بار اقتضای سرکوبی دارد و بار دیگر این اقتضا نیست؛ اما در همه حال باید در مقابل دشمن سرسخت بود. خاکریز شما باید در مقابل دشمن نرم نباشد؛ اجازه ندهید که دشمن نفوذ کند و تأثیر بگذارد؛ این در مقابل دشمن است». ^۱ همچنین ایشان در بیانی دیگر می‌فرماید: «اشداء بر کفار معنایش این نیست که با کفار دائم در حال جنگند. اشداء، شدت، یعنی استحکام، استواری، خورده‌نشدن. يك فلزی زنگ می‌زند، خورده می‌شود، پوك می‌شود، از بین می‌رود؛ يك فلز هم قرن‌های متمادی که بگذرد، دچار خوردگی و زنگ‌زدگی و پوسیدگی و پوکی نمی‌شود. اشداء یعنی این. شدت یعنی استحکام. استحکام يك وقت در میدان جنگ است، يك جور بروز می‌کند؛ يك وقت در میدان گفتگوی با دشمن است، يك جور بروز می‌کند. شما ببینید پیغمبر صلی الله علیه و آله در جنگ‌های خود، آنجایی که لازم بود، با طرف خود و دشمن خود حرف بزند، چه جوری حرف می‌زند. سرتا پای نقشه پیغمبر صلی الله علیه و آله استحکام است؛ استوار، یک‌ذره خلل نیست. در جنگ احزاب پیغمبر صلی الله علیه و آله با طرف‌های مقابل وارد گفتگو شد، اما چه گفتگویی! تاریخ را بخوانید. اگر جنگ است، با شدت؛ اگر گفتگو است، با شدت؛ اگر تعامل است، با شدت؛ با استحکام. این معنای اشداء علی الکفار است». ^۲

آیت‌الله جوادی آملی نیز باورمندند «اشداء» به این معناست که مسلمانان باید در همه زمینه‌های نظامی، اقتصادی، فرهنگی و امثال آنها، همانند کوه محکم و نفوذناپذیر باشند. ^۳

مراد از واژه «کفار»

حال که مراد از «اشداء» مشخص شد، پرسش دیگری درباره‌ی واژه «کفار» در فقره «اشداء علی الکفار» مطرح می‌شود؛ بدین‌سان که آیا مراد از کفار در این فقره، همه کافرانند یا تنها

۱. بیانات رهبر انقلاب در جمع قاریان قرآن در روز اول ماه رمضان، ۱۳۸۸/۰۵/۲۶.

۲. بیانات رهبر انقلاب در دیدار با مسئولان نظام به مناسبت مبعث حضرت رسول اعظم صلی الله علیه و آله، ۱۳۸۷/۰۵/۰۹.

۳. سایت مدرسه فقهات، درس تفسیر قرآن آیت الله جوادی (دامت برکاته)، تاریخ ۱۲ خرداد ۱۳۹۵.

طیف خاصی از کفار را دربر می‌گیرد؟

قبل از پاسخ به این پرسش، خوب است به آیات ۸ و ۹ سوره «ممتحنه» اشاره کنیم که خدای متعال در این دو آیه می‌فرماید: «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ * إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ»؛ خدا شما را از آنان که با شما در دین قتال و دشمنی نکرده و شما را از دیارتان بیرون ننمودند، نهی نمی‌کند که با آنان نیکی کنید و به عدالت و انصاف رفتار نمایید، که خدا مردم با عدل و داد را بسیار دوست می‌دارد، [بلکه] تنها شما را از دوستی و رابطه با کسانی نهی می‌کند که در امر دین با شما پیکار کردند و شما را از خانه‌هایتان بیرون راندند یا به بیرون‌راندن شما کمک کردند؛ و هر کس با آنان رابطه دوستی داشته باشد، ظالم و ستمگر است». به‌روشنی مشخص است که خداوند متعال در این دو آیه، میان کافران حربی که در صدد ضربه‌زدن به امت اسلامی هستند و کافران غیر حربی تفاوت قائل شده است؛ بدین ترتیب که رفتار دوستانه با کافرانی که با مسلمانان دشمنی نمی‌ورزند، هیچ اشکالی ندارد، درحالی‌که از برخورد دوستانه با کافران حربی نهی شده است.

با این توضیح، مشخص می‌شود مراد از «کفار» مدنظر در آیه ۲۹ سوره فتح، کافرانی است که دشمن امت اسلامی به شمار می‌آیند، نه همه کافران و غیرمسلمانان؛ همچنان‌که رهبر انقلاب علیه السلام در تبیین این موضوع می‌فرماید: ««أَشَدُّ عَلَى الْكُفَّارِ» مسلمانان بایستی نسبت به کفار سخت‌گیر باشند. این کفار کجا هستند؟ هر غیر معتقد به اسلام کسی نیست که باید نسبت به او سختگیر بود و شدت گرفت. قرآن می‌گوید: «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ لَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَ تُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ»؛^۱ [یعنی] کسانی که با شما سر ستیزه ندارند و علیه شما توطئه نمی‌کنند و کمر به نابودی نسل و ملت شما نبسته‌اند، ولو از دین دیگری باشند، با آنها نیکی کنید و رفتار خوب داشته باشید؛ کافری که با او باید شدید بود، این نیست». «إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ»^۲ [بلکه] باید با کسانی شدید بود که با هویت، اسلام، ملیت، کشور، تمامیت ارضی، استقلال، شرف، عزت، ناموس، سنت‌ها، فرهنگ و ارزش‌های شما مبارزه می‌کنند. این فرهنگی

۱. ممتحنه: ۸؛ ر.ک به: سید محمدحسین طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۹، ص ۲۳۳.

۲. ممتحنه: ۹؛ ر.ک به: فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۹، ص ۴۰۹.

است که باید بر جامعه ما حاکم باشد. تساهل و تسامح باید بین خود مسلمانان برقرار باشد.^۱ ایشان در فرمایش دیگری نیز فرموده‌اند: «در باره اصحاب پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: "أَشْدَاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ"؛ اینها در مقابل کفار یعنی همان دشمنانی که صف بسته‌اند، شدیدند. مراد از کفار، آن یهودی یا مسیحی نبود که زیر سایه پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در مدینه زندگی می‌کرد. همان وقت بودند مسیحیان و یهودیانی که داخل مدینه زندگی می‌کردند و پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و اصحابش با آنها روابط خوبی داشتند. آنها را "اشدء علی الکفار" نمی‌گوید. "اشدء علی الکفار" به کفاری می‌گوید که یا مثل کفار قریش به‌طور دائم علیه اسلام و مدینه اسلامی در حال تحرکات نظامی بودند؛ یا مثل یهودی‌های بنی قریظه و خیبر و بقیه مناطق دائم کارشکنی می‌کردند، بروند این طرف و آن طرف سفر کنند، این گروه و آن گروه را علیه اسلام جمع کنند؛ لشکرکشی کنند، تحریک کنند، شایعه درست کنند و یا کسانی که در چهره مسلمان، اما با دل و باطن کافر در داخل مدینه زندگی می‌کردند و دائم هم یا با کفار دسته اول و یا با کفار دسته دوم ارتباط داشتند. "اشدء علی الکفار"، یعنی اشدء بر این سه دسته».^۲

گفتنی است سیره زندگانی ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَام در برخورد با کافران غیرحربی نیز مؤید این ادعاست؛ چنان‌که امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام با فرد کافر غیرحربی با محبت برخورد کرد و اتفاقاً همین امر موجب مسلمان شدن آن فرد شد.^۳

با روشن شدن مراد از فقره «اشدء علی الکفار»، ضرورت اقتضا می‌کند معنای «رحماء بینهم» نیز در جایگاه بخش مهم دیگری از آیه ۲۹ سوره «فتح» تبیین شود.

تبیین معنای «رحماء بینهم»

خدای متعال در آیه ۲۹ سوره «فتح»، به غیر از عبارت «اشدء علی الکفار، به یکی دیگر از صفات مؤمنان اشاره می‌نماید: «رحماء بینهم»؛ بدین معنا که مؤمنان حقیقی، هرچند در برابر دشمنان مستحکم و نفوذناپذیرند، ولی در مواجهه با یکدیگر به‌شدت با عطف و بر خودشان که هستند ... دیگر آن شدت و آن صلابت نیست. اینجا باید دل داد و دل گرفت.

۱. بیانات رهبر انقلاب در دیدار با جوانان استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۱/۱۲/۰۶.

۲. بیانات رهبر انقلاب در دیدار با گروه کثیری از پاسداران، جانبازان، دانشجویان و دانش‌آموزان، ۱۳۷۹/۰۸/۱۱.

۳. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۷۰.

اینجا باید با هم با تعاطف رفتار کرد»^۱.

معظم‌له در بیان دیگری نیز می‌فرماید: «رَحْمَاءٌ بَيْنَهُمْ» [یعنی] بین خودتان، دل‌هایتان با هم صاف باشد، با هم مهربان باشید؛ اسم‌ها نتواند شما را از هم جدا کند، مرزهای جغرافیایی نتواند شما را با هم دشمن کند، مرزهای جغرافیایی نتواند ملت‌ها را در مقابل هم قرار بدهد»^۲.
در عبارت دیگری نیز از ایشان می‌خوانیم: «رَحْمَاءٌ بَيْنَهُمْ» باشند؛ همدیگر را تحمل کنند؛ در جهت ترسیم هدف‌های والا و عالی و برای رسیدن به آنها به یکدیگر کمک کنند و از ایجاد تشنج، بداخلاقی، درگیری، اهانت و متهم کردن پرهیزند»^۳.

پرواضح است این فقره از آیه اگر به‌خوبی در میان مسلمانان محقق شود، به‌یقین نفوذناپذیری که در بخش قبل بدان اشاره شد نیز محقق خواهد شد. بر همین اساس، دیگر هیچ قدرتی توان ضربه‌زدن به امت اسلامی را نخواهد داشت.^۴

گفتنی است به لزوم روابط حسنه میان یکایک مسلمانان در نصوص دیگری نیز تأکید شده است؛ چنان‌که امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «مسلمان، برادر مسلمان است؛ به او ستم نمی‌کند، او را تنها نمی‌گذارد و به او خیانت نمی‌ورزد. بر مسلمانان لازم است که در جهت توجه به یکدیگر و همدردی با نیازمندان، سهم کردن آنان در مال خود و مهربانی به یکدیگر بکوشند و همان‌گونه باشند که خداوند عزوجل به شما فرمان داده است: "رحماء بینکم"، همان‌طور که انصار در روزگار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم چنین بودند»^۵. همچنین حضرت فرمود: «با یکدیگر ارتباط داشته باشید و به هم نیکی کنید و با یکدیگر مهربان باشید و همچنان‌که خداوند به شما دستور داده است،

۱. بیانات رهبر انقلاب در دیدار با مسئولان نظام به مناسبت مبعث حضرت رسول اعظم صلی الله علیه و آله و سلم، ۱۳۸۷/۰۵/۰۹.

۲. بیانات رهبر انقلاب در دیدار با مسئولان نظام و میهمانان بیست‌وهشتمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، ۱۳۹۳/۱۰/۱۹.

۳. بیانات رهبر انقلاب در دیدار با هیئت رئیسه و نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۱/۰۳/۰۷.

۴. «أَشْدَاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ؛ باشید و اگر با هم بودید، هیچ‌کس نمی‌تواند به شما آسیبی برساند» (سخنرانی

رهبر انقلاب در مراسم بیعت ائمه جمعه سراسر کشور به اتفاق رئیس مجلس خبرگان، ۱۳۶۸/۰۴/۱۲).

۵. «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَخُونُهُ وَيَحِقُّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الْإِجْتِهَادُ فِي التَّوَاصُلِ وَالتَّعَاوُنِ عَلَى التَّعَاطُفِ وَ الْمُوَاسَاةِ لِأَهْلِ الْحَاجَةِ وَ تَعَاوُفُ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ حَتَّى تَكُونُوا كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ - رُحَمَاءَ بَيْنَكُمْ مُتْرَاحِمِينَ مُعْتَمِينَ لِمَا غَابَ عَنْكُمْ مِنْ أَمْرِهِمْ عَلَى مَا مَضَى عَلَيْهِ مَعْشَرُ الْأَنْصَارِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم» (محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۱۷۴).

برادرانی نیکوکار باشید».^۱

دقیقاً بر اساس همین آیات و روایات، عالمان بصیر و روشنفکر مسلمان همواره امت اسلامی را به برادری و هم‌افزایی دعوت کرده‌اند. شهید بهشتی؛ در این باره فرموده‌اند: «برادری اسلامی تا حد همدردی، شرکت در سود و زیان اجتماعی و بالاخره یگانگی به جای بیگانگی بالا می‌رود. برادری اسلامی این است که اگر در هر گوشه از جهان به یک فرد یا گروه از مسلمانان تجاوزی شود یا ستمی رود یا آسیبی برسد، همه مسلمانان جهان آن را تجاوز و ستم و آسیب به خود بشمارند و در برابر آن واکنش مناسب نشان دهند. وقتی سخن از این نوع برادری اسلامی به میان می‌آید، باید با کمال تأسف اعتراف کرد که بهره ما از آن بسیار ضعیف است و باید به تقویت آن پرداخت».^۲ ایشان در عبارت دیگری نیز می‌نویسد: «اگر برادری اسلامی صرفاً همین بود که دو مسلمان باید یکدیگر را قلباً دوست بدانند و وقتی به هم می‌رسند، سلام‌علیکم و اهلاً و مرحباً بگویند، هرگز نمی‌گفتم تفاهم و همبستگی مسلمانان کم است؛ چون با کمال خوشوقتی می‌بینیم که برادران و خواهران مسلمان به‌ویژه طبقه جوان، غالباً با محبت قلبی و گشاده‌رویی و سلام با یکدیگر برخورد می‌کنند؛ ولی اسلام بسیار فراتر از اینها از ما خواسته است».^۳

سخن آخر

در نهایت شایسته است پس از تبیین معانی فوق، به دو نکته دیگر اشاره شود:

اول: «أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ»، شاخصه‌ای برای شناسایی مؤمنان واقعی است. امام خمینی علیه السلام در اشاره به آیه ۲۹ سوره «فتح» می‌فرماید: «از خاصه‌هایی که خدای تبارک و عالی برای مؤمنان ذکر می‌فرماید، این است که "أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ"؛ بر کفار شدید هستند و کوبنده و در بین خودشان رحیم و با رحمت رفتار می‌کنند. ما اگر بخواهیم بفهمیم که مؤمن هستیم و تابع دستورات اسلام هستیم، باید این میزان را در خودمان ببینیم که برای مشرکین توفنده و کوبنده و برای مسلمین رحمان و رحیم و با رحمت. و رحما باشید بینتان».^۴

شهید مطهری علیه السلام ذیل آیه ۲۹ «فتح» می‌فرماید: «در سوره مبارکه "إِنَّا فَتَحْنَا" می‌فرماید:

۱. «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: تَوَاصَلُوا وَتَبَاؤُوا وَتَرَاحَمُوا وَكُونُوا إِخْوَةً بَرَزَةً كَمَا أَمَرَ كُمْ اللَّهُ» (محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۱۷۵).

۲۰. سید محمد حسین بهشتی، اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا، ص ۲۵-۲۶.

۲۱. همان.

۴. سید روح‌الله خمینی، صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۳۶۵.

"مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ"؛ «در اینجا چهره يك جامعه اسلامی ترسیم شده است و مسئله اولی که ذکر می‌کند، معیت با پیغمبر و ایمان به پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است. مرحله دوم "أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ"، در مقابل بیگانگان محکم، قوی و نیرومند بودن است. پس این خشکه مقدس‌هایی که فقط پلاس مساجد هستند و هزارتایشان را يك سرباز جلو می‌اندازد و صدایشان در نمی‌آید، مسلمان نیستند. یکی از خاصیت‌های مسلمان و اولین خاصیتی که قرآن کریم ذکر کرده است، شدت، قوت و استحکام در مقابل دشمن است. اسلام، مسلمان سست را نمی‌پذیرد... در میان خودشان، با مسلمان‌ها چطور؟ "رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ" مهربان، دوست و صمیمی. باز وقتی می‌رویم سراغ مقدس‌های خودمان، چیزی که در وجود اینها نمی‌بینیم، صمیمیت و مهربانی نسبت به دیگران است؛ همیشه اخم کرده و عبوس‌اند، با احدی نمی‌جوشند، با احدی نمی‌خندند، به احدی تبسم نمی‌کنند، بر سر همه مردم دنیا منت دارند. اینها مسلمان نیستند، خودشان را به اسلام بسته‌اند. این هم خصوصیت دوم»^۱.

دوم: التزام به «أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» از نشانه‌های حیات جامعه اسلامی است. افزون بر آنکه «أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» از جمله شروط مؤمنان واقعی به شمار می‌آید، شهید مطهری می‌نویسد: «جامعه اسلامی از لحاظ دینی زمانی دارای حیات و زنده است که آثار مطلوب دین اسلام که خود اسلام به آنها اشاره کرده، از جمله عزت، سربلندی، همدردی و هم‌فکری در آن جامعه مترتب شود؛ اما زمانی که هیچ اثر قابل توجهی از این آثار وجود نداشته باشد، نمی‌توان نام حیات را بر آن گذاشت»^۲.

کتاب‌نامه

۱. بهشتی، سیدمحمدحسین، اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا، تهران: بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت‌الله دکتر بهشتی رحمته الله علیه، ۱۳۹۰ ش.
۲. خمینی، سیدروح‌الله، صحیفه امام، چ ۵، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته الله علیه، ۱۳۸۹ ش.
۳. صادقی تهرانی، محمد، ترجمان فرقان: تفسیر مختصر قرآن کریم، چ ۱، قم: شکرانه، ۱۳۸۸ ش.

۱. مرتضی مطهری، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۳، ص ۵۰۷-۵۰۸.

۲. همو، یادداشت‌های استاد مطهری رحمته الله علیه، ج ۱، ص ۱۶۶.

۴. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان في تفسير قرآن، ج ۲، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۰ ق.

۵. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان في تفسير القرآن، مصحح: فضل الله یزدی طباطبایی، ج ۳، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ش.

۶. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۴، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ق.

۷. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار استاد شهید مطهری رحمته الله، ج ۸، قم: صدرا، ۱۳۷۲ ش.

۸. _____، یادداشت‌های استاد مطهری رحمته الله، ج ۱، تهران: صدرا، [بی تا].

۹. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۰، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۳۷۱ ش.

10. www.farsi.khamenei.ir

11. www.eshia.ir